

A folyót az idők során rendkívül intenzív antropogén hatások érték, különösen kifejezettek voltak ezek az alsó, síkvidéki szakaszán. Ezen a részen a múlt század közepéig a Berettyónak nem is volt elhatárolható medre, hiszen vizét Bakonszegnél a Nagy-Sárrét kiterjedt mocsárvilága fogadta magába, amelyben a folyó számtalan ágra szakadva szabadon kanyargott az általa, valamint a pleisztocénben és ó-holocénben az Ős-Ér által lerakott hordaléktömeg között. Egymást érő vizenyős rétek, mocsarak, lápok, morotvák világa volt ez, amelyből csak helyenként emelkedtek ki a folyó lerakott hordalékából keletkező folyóhátak, porongok.

A terület adottságai ideális körülményeket biztosítottak mind a halak, mind a vízimadarak számára. Jellegzetes halfaja volt a réticsík (*Misgurnus fossilis*), amiből a lápvilágot jól ismerő réti emberek, csikászok, pákászok töménytelen mennyiséget zsákmányoltak. Ez szolgáltatta az alapanyagot a híres bihari eledelhez, a káposztás csíkhhoz, ami kedvelt étele volt a szegénységnek s a vármegye urainak egyaránt. Utóbbiaknak ugyan inkább borkorcsolyaként szolgált, hiszen bőségesen lehetett öntözni a kiváló érmelléki borokkal.

Ezeket a "paradicsomi" állapotokat szüntette meg a vízszabályozás, mederrendezés. Ennek keretében 1854 és 1865 között új medret ástak a Berettyónak Bakonszegtől a Sebes-Körösig. Töltések közé szorították és elzárták a Sárrétől, hosszát a szabályozott szakaszon 1/3-ára csökkentették. A folyó elterelésével a Sárrét napjai is megszámoltattak, sűrű csatornahálózat gondoskodott a terület kiszáritásáról. 1867-re a folyó mindkét partján kiépítették a töltéseket egészen Szalárdig, ezt a későbbiekben Margittáig folytatták. A párhuzamos töltések közé kényszerített, ásott mederben folyó Berettyó ma már mesterséges csatornára emlékeztet ezen a szakaszon. A szabályozás előtti jellegzetes mocsári élővilága teljesen megsemmisült. A halállomány kicserélődött, a vízimadarak sem találtak többé kedvező fészkelési lehetőségeket, a vonuláskor itt megpihenő madártömegek is más helyet kerestek maguknak. Mivel az ősi állapotok időszakából nem maradtak ránk florisztikai és faunisztikai felmérések, csak sejteni tudjuk a veszteségeket.

A Berettyó középső szakaszát kevésbé érték hidrotechnikai beavatkozások, bár Margitta térségében itt is sor került a mederváltoztatásra: a Melki apátság uradalmi malmának, majd vízturbinájának meghajtására terelték zsilipekkel szabályozott új mederbe a folyót. Annál nagyobb kárt tesz ezen a szakaszon a vegyi szennyezés.

Az 1950-es évektől Berettyószéplakon beindult kőolajkitermelés, majd a finomító megépítése olyan szennyező forrást jelent, amely jelentős folyószakaszon érezteti károsító hatását. A folyóba ömlő patakok folyamatosan mossák bele a kőolajtermékeket, s ez a hatás az árvizek alkalmával hatványozottan jelentkezik. Az eredmény lehangoló, hiszen Margitta térségéig a folyó szinte teljes élővilága kipusztult. A kitermelés megindulása előtt még menyhalat (*Lota lota*) is fogtunk a margittai zsilip maradványainál, ma már jó, ha egy-egy csenevész razbóra

(*Pseudorasbora parva*) képviseli a halállományt ezen a szakaszon. A kőolajtermékeket ugyan lemossa az ár, s az öntisztulás folyamata is működik, ennek ellenére a károsító hatás Szalárdig is érvényesül, mert bár itt a víz, s a fővenyes mederfenék is tisztának tűnik, a parti sáv iszapjában jelentős mennyiségű szennyezőanyag halmozódott fel, gumicsizmánk nyomán felszakad a bűz és indul az olajfolt a víz felszínén.

A hatás jól lemérhető a halállományon. Míg Széplak felett az állomány változatos, és erőteljes populációk képviselnek minden fajt, Széplak és Szalárd között az állomány szegényes, az érzékenyebb fajok eltűntek, s a megmaradtak is csak alig életképes töredék-populációkkal képviseltetik magukat. Jellemző, hogy a veszélyeztetett fajok közé tartozó nyúldomolykónak (*Leuciscus leuciscus*) 1994-ben már csak egyetlen példányát tudtuk gyűjteni Szentjobbnál, a későbbiekben pedig már nem is találkoztunk vele. Ugyanígy eltűnt a folyóból a homoki küllő (*Gobio kessleri*), amelynek optimális területe éppen a legszennyezettebb folyószakaszra esne.

Margittától a folyó öntisztulása már éreztetné hatását, ám itt egy másik szennyező forrás, a város kommunális szennyvize jelentkezik eutrofizáló tényezőként. Ennek következményeit jól érzékeltetik, hogy a város szomszédságában joltáplált réticsíkot (*Misgurnus fossilis*) tudunk begyűjteni az erős sodrású, tehát számára nem éppen optimális előhelyen.

A felső szakasz élővilága őrizte meg leginkább ősi jellegét, itt érvényesültek legkevésbé az antropogén hatások, annak ellenére, hogy a folyó forrásától kezdve emberi települések közelében folyik.

Az erdőkitermelés következtében nagy mennyiségű kéreg, faforgács, fenyőgally került a folyó medrébe, ám az életerős pisztrángállomány jelenléte azt mutatja, hogy ennek nincsenek különösebben káros következményei. A folyón működő pisztrángnevelő állomás sem gyakorol károsító hatást az élővilág egészére, annál inkább a folyó pisztrángállományára. A Berettyóban élt ugyanis az ország egyetlen olyan sebespisztráng (*Salmo trutta fario*) populációja, amelynek egyedei nem viseltek piros, csupán fekete pettyeket. Mivel a pisztrángtelepen nem ezt, hanem a közönséges piros pettyes állományt szaporítják, a folyóból eltűnt az eredeti őshonos állomány.

A folyószabályozási munkálatok hatása ugyan megmásíthatatlan, viszont az összes többi károsító antropogén tényező megszüntethető, vagy legalább jelentősen mérsékelhető lehetne, s akkor ez a kedves, és oly sok biológiai értéket rejtő folyó újra régi szépségeit mutathatná.

A Sebes-Körös

A Sebes-Körös a Gyalui-havasok, a Vlegyásza (Vigyázókő) és a Királyerdő északi hegyoldalairól gyűjti össze a vizeket. Körösfő közeléből, a Hunyadi-medence északi részéből, 710 m tengerszint feletti magasságból ered. A forrásszint lejtése